

ПЛАНОТ НА ТАБЛАТА НА ЧАСОТ ПО ИСТОРИЈА

Сите воспитно образовни задачи по историја се темелат на запознавањето на учениците со историскиот материјал. Усвојувајќи поголем број историски факти со нивна локализација и нивно временско определување, ученикот ќе може со поголема или помала помош на наставникот да дојде до определените историски заклучоци до согледување на законитостите на историскиот развиток и правилната научна ориентација.

Методиката на историската настава познава повеќе различни форми што овозможуваат остварување на таа цел и што се менуваат на часовите по историја, тргнувајќи од карактерот на материјата, психичката возраст на учениците или делумното познавање на историјата. Наставниковото излагање е најчеста наставна форма во денешните услови на опременоста на нашите училишта, а што не е за осуда зашто усменото негово излагање, неговиот жив, убедлив и непосреден збор претставува најсигурно средство за разбудување на вниманието и интересот. Сепак, нужно е применувањето на нагледните средства заради конкретизација на изложената материја, создавање просторни претстави, за усвојување на трајни и посигурни знаења. Оставајќи ги настрана наставните средства, пред сè аудиовизуелните средства — радиото, телевизјата, печатот, магнетофонот, филмот, моделот, фотографијата, сликовницата, цртежот, графиконот, историската карта и слика и други видови илустрации, имаме за цел да ја согледаме вредноста на белешките на наставникот на таблата, кои наставникот сам ги изработува наспoredно со своето излагање и употребата на другите средства.

Повеќе компоненти и фактори на сегашниот степен од развитокот на нашата школа на овој елемент му придаваат значење. Најнапред заради тоа што степенот на опременоста на нашата школа засега не може да овозможи изведување на една комплетна современа настава. Второ, зашто и учебниците во сегашнава фаза се наоѓаат на степен на сопственото оформување и заради тоа носат бројни слабости. И натаму непобитно е тврдењето што се извлекува од познатите методичари: Никифоров, Демарин и

Стражев, дека ако наставниковото излагање е системно и постапно претставува најважна метода во наставата по историја. Заради тоа е неопходно наставникот да му обрне најсериозно внимание на правилната организација на оние делови од часот во кои првенствено значење има неговото излагање. Во тој случај ПЛАНОТ НА ТАБЛАТА е важно помагало за историската настава во средна школа и тој треба да претставува костур на наставниковото излагање, кое се бележи во форма на кратка потсетница едно под друго. Овој заклучок се изведува не толку од приложените работи во методиките што кај нас стојат на располагање, колку тоа го потврдува секојдневната работа со учениците.

Изработката на планот — „скицата“ на таблата претставува посебна умешност на наставникот. Таа мора да одговори на определени барања, зашто во спротивен случај белешките на часот остануваат случајни податоци без внатрешна врска. Убаво композираната скица, во прв ред, на учениците им овозможува полесно да ги паметат забележаните податоци, одделните детали и целиот настан. Низ точното следење на настаните, поврзувањето на меѓусебните причински врски, учениците се во состојба на самиот час, како и во домашната подготовка, да го репродуцираат наставниковото излагање и да ги сложуваат одделните детали во една целина. Ако пак тргнеме од поставката дека историската „скица“ мора на учениците да им даде можност да ја сфатат целината и да изведуваат заклучоци, тогаш таа мора да ги содржи сите оние елементи на излагањето кои се за тоа потребни, а тие треба така да се забележани за да може бараниот заклучок сам да се наметнува. Кои се тие податоци, одлучува самиот наставник.

Подготовката за наставниковата „скица“ започнува најнапред со преглед на постојниот учебник. Од него ќе произлезе скицата, а стилизацијата е работа на самиот наставник за која тој треба добро да размисли. Ако постојниот учебник е сосем погоден за излагање на одделната методска содржина, тогаш редоследот на неговото излагање и неговата „скица“ мора по можност да се поклопува со редоследот на текстот во учебникот. Ваквата „скица“ добива уште една важна функција — таа ги вовлекува учениците во работата со текстот на учебникот и им помогнува полесно да го сфатат.

Меѓутоа, секако мора да го имаме предвид фактот дека кога наставникот изложува, тој не само просто изнесува факти и настани туку ги подредува, оценува и појаснува, им дава живот и идеја, ги бара нивните причини и последици и ги доведува учениците до марксистичко разбирање на историјата. Оттука произлегува многу често потребата за дополнување на текстот по историја. Наставниковото раскажување во таков случај учениците со задоволство го слушаат, меѓутоа кога дома ќе го земат учебникот се сретнуваат со огромни тешкотии при усвојувањето на новиот

материјал „сидан“ на два плана, едниот од наставникот, а другиот спрема учебникот. Последицата е јасна: „белешкарството“ станува поспратна дејност на учениците, а за него педагогиката е сосем децидна. Заради тоа од наставникот се бара претходна работа со учебникот, да го прегледа и да го проучи неговиот текст, да размисли какви дополненија да внесе во него, што недостасува во појаснувањето, со што подетално да се илустрира (документ, слика, албум, изворен текст и т.н.).

Да наведеме само еден пример од еден учебник за втори клас гимназија природно математичка насока печатен 1972 година. Наставна единица: „Франција од република до царство“. Разработувајќи ја методската единица, на наставникот му се наметнува потребата од обработка на Бородинската битка која авторите со ниеден збор не ја споменале. Сето тоа го чини наставникот зашто таа претставува крупен настан во своето време за која сам Наполеон запишал дека таа му задала најголеми потешкотии од сите дотогашни негови војни. Впрочем, не само заради тоа ами заради нејзиното исклучително значење во Татковинската војна на рускиот народ така силно и книжевно обликувано во епохалното дело „Војна и мир“ со кое учениците на таа психофизичка возраст треба да се запознаат.

Прегледот на текстот во историјата е потребен и тогаш кога учениците ќе треба да се научат како да го извлекуваат битното од содржината на учебникот и да ги отстрануваат излишностите, тогаш кога учебникот заостанува во тој правец. Да ја земеме, на пример, наставната единица: „Србија во времето на Немањиките“ од горецитираниот учебник. (Читај го подзаглавието: „Надворешна политика и стопанскиот развиток на Србија во XIII век“). Од сето што е во тоа заглавие приложено учениците треба да знаат дека ова време е значајно со појавата на стокопаричното стопанство, со специфичноста на неговото развивање, зашто низ тој пример учениците претходните знаења од западноевропскиот развиен феудализам ги споредуваат со законитостите на таквиот феудализам низ еден најеклатантен пример на средновековната Србија.

И во двата цитирани случаи подготвената скица е особено важна за учениците, зашто тие уште на часот ги изработуваат своите белешки со сопствена контрола и ги отклонуваат евентуалните погрешки и пропусти. Меѓутоа, уште поважно е тоа што на учениците ќе им помогне да се уверат во важноста на поврзувањето на наставниковото излагање и учебникот; да сфатат дека ако учебникот дава во стесната форма само најбитно или обратно, тој ја оптеретува неговата психа, наставниковото излагање им дава јасни мисли, историски ликови или просто напосто едноставно и пристапно излагање на материјата. Според тоа правилното решение на прашањето ќе го најдеме во творечкото поврзување на раскажувањето на наставникот со текстот на учебникот.

Наставниковата скица мора да има свој наслов, а тоа е наслов на методската содржина забележана на таблата во потполност без скратување. Поновата историја обилува со кратеници кои ако не се напишат во цела форма ја деградираат содржината и ја доведуваат често во смешна положба. Та заради тоа мора на ова да се внимава. Насловот се бележи обично во оној дел од часот кој се вика најавување на целта, макар што не мора да биде правило зашто тој може да се наметне од учениците како синтеза од наставниковото излагање.

При составувањето на секоја скица пред сè мора да се внесат имињата на личностите, местата и сл., ако се употребуваат за првпат и што е уште поважно, податоците во врска со ова секогаш се пишуваат во номинатив. (Ова кај нас има посебно значење зашто кај учениците допира литература и учебници, кои не се на македонски јазик и се разбира имињата поставени на непознатиот јазик ги доведува во положба погрешно да ги интерпретираат.) Тие се одбележуваат веднаш кога се споменуваат при изложувањето за да не бидат учениците препуштени на неизвесност, та да се доведат во положба погрешно да ги забележат во своите белешки.

Хронолошките податоци се запишуваат со кратко појаснување. Кои се тие податоци ќе одлучи самиот наставник, притоа служејќи се со по некој знак (стрелка, цртичка, знак на еднаквоста) кои меѓусебно ќе овозможат симболична врска.

Најсетне во скицата се внесуваат и кратко забележани настани, кои со останатите податоци чинат единствен склоп, се поставуваат прегледно и по редослед на излагањето. Во тој случај се бараат помалку зборови напишани со правилен јазичен израз и правопис.

Дали наставниковата скица на часот е нужна и тогаш кога наставниковото излагање ќе се замени со употреба на аудиовизуелни наставни средства? Одговорот на ова прашање е доста комплексен зашто најпрвин зависи од тоа за кое средство станува збор, епископ, дијапроектор, филм, и тн.

Употребата на епископ овозможува поголема илустрација на часот, меѓутоа апсолутно не ја исклучува и скицата на наставникот, а таа и натаму останува како важно помошно средство.

Употребата на дијафилмот на часот по историја бара од наставникот поголема студиозност зашто тогаш во најголема мера постои опасност за остварувањето на наставната цел. Дали при неговата употреба ќе се примени скицата на часот ќе произлезе од концепцијата на самиот дијафилм, па дури тогаш самиот наставник ќе заклучи за него. Најголем број на дијафилмови кои се во употреба во нашите школи се изработени спрема постари програми, додека наставните програми еволуирале, се изменувале, усовршувале и подновувале со нови научни сознанија. Мал е бро-

јот на оние дијафилмови кои денеска овозможуваат комплетна организација на насавниот час со демонстрациона метода. Сепак, произлегува фактот дека постојните дијафилмови во поголем број служат како наставни средства. Оттаму се наметнува уште повеќе заклучокот дека скицата на наставникот останала неизбежно наставно средство, меѓутоа во овој случај секако компонирана со сите претходни сознанија за учениците потоа да го сфатаат нејзиното место и при употреба да ја вклучат при работата со учебникот.

Заради илустрација ќе наведеме еден пример за да покажеме како би изгледала една скица при употреба на методата на излагањето, а која ќе им помогне на учениците не само да меморираат збир на факти туку да ги поврзуваат во една целина.

Методска единица: „Стара Македонија и нејзините освојувања“. (Скица применета во I-ви клас гимназија)

Не навлегувајќи во тоа како наставникот ќе го изведе уводниот дел од часот и што ќе повтори со учениците, тргнуваме веднаш во изработката на скицата. Истовремено со најавувањето на целта на часот (во случајов е запознавањето со нова робовласничка држава токму тогаш кога грчкото ropство го доживуваше своето опаѓање) веднаш ќе се одбележи насловот на методската единица. Во уводниот дел од овој час, користејќи ги препознавањата на учениците за Македонија, нејзините природни услови, вршејќи паралела притоа и со условите за развој на грчките држави, се откриваат факторите што биле причина за тоа Македонија да се појави како робовладетелска држава по развивањето на робовладетелските држави во Грција. Истовремено учениците се запознаваат и со старите Македонци, бројните племиња, кои во еден долг процес од племенска организација минуваат во класно општествена формација. Наставниковата скица потоа се одбележува со следнава содржина:

1. Факторите за појавата на класното општество
  - природни услови;
  - население — Дасарети, Линкести, Дарданци.

Натамошното излагање е поврзано со одликите на државата на Македонците како робовладетелската аристократска држава во времето на Филип II и елементите што ги има државата. Тоа се забележува на следниов начин:

2. Владеењето на Филип II — 359 п.н.е.
  - фаланга (војници)
  - Пангеј (рударство)

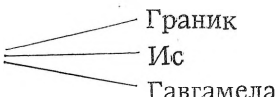
Подвлекувајќи ги војните како цел на робовладетелската аристократска држава, натамошното излагање претставува приказ

на војната со Грција и подготовките за натамошни завојувања во Персија. Затоа скицата ги зафаќа следниве логички содржини:

3. Војните со Грција
  - Херонеја, 338 г. п.н.е.
  - Демостен, (филипики),
  - Коринтско собрание.

Излагањето на војните на Александар Македонски е попра- тено со приказот за неговите успеси со персискиот цар Дариј III и походот во Индија. Сето тоа е резимирано во следнава точка:

4. Периодот на владеењето на Александар Македонски 336 — 323 г. п.н.е.

- војните со Дариј III
-
- Хифазис (Индија).

И на крај, последиците од походот и причините за пропа- гањето на робовладетелската држава Македонија се обработени заедно со учениците, па заради тоа нема потреба од посебно од- бележување во скицата. Таа веќе станала нивна своина.

Можеби би можела оваа скица да се постави поинаку со нешто изменети податоци или друга стилизација. Тоа е работа на секој поединец, но тоа што е најбитно во секоја скица е повр- заноста и условеноста на податокот, логичкиот редослед и нена- трупаноста со податоци. Бидејќи излагањето на приложената ски- ца се совпаѓа со учебникот за I-ви клас гимназија (Скопје 71 год.) и редоследот одговара на текстот од учебникот, па заради тоа ваквата скица ги привикнува учениците на системно и логично поврзување на мислата.

Да напоменеме дека историската скица е само едно помош- но средство, а таа не ги исклучува останатите помагала кои заед- но создаваат една органска целина на часот по историја. Ова уште повеќе зашто историјата не е напосто фактографија. Фак- тите имаат правило што ги врзува, а фактички таа поврзаност на настаните е правата цел на историското проучување. Планот на наставникот — скицата и останатите помагала на часот чинат органска целина. Тој има своја вредност, која не треба да се преценува, но не и да се потценува. Затоа многу важно е да се знае што може и што смее наставникот да примени во рамките на наставниот час, како и тоа дека мора да подготви скица, да размисли за неа, кои податоци ќе ги употреби и како ќе ја изра- боти за да ги задоволи таа своите барања — својата цел.

На крајот би ги извлекле следниве компоненти со кои скицата одговара на целта:

— скицата треба да претставува костур на наставниковото излагање;

— податоците на таблата се нужно средство во средната школа и добиваат вредност само ако се тие така поставени да чинат потребна логична и меѓусебна внатрешна врска;

— задолжително се внесуваат хронологијата и имињата на земји, личности, места, напишани во номинатив;

— белешката за настанот доаѓа како резултат на едно кратко појаснување;

— излагањето и скицата мора по можност да се поклопува со редоследот на учебникот;

— не смее да има два плана, еден од наставникот, а друг од учебникот. Во таков случај се бара претходна сериозна подготовка;

— скицата не е единствено помагало, туку со останатите средства на часот по историја чини органска целина.